

УДК 378:001.891

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ УСПІШНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

©Шалімова І.М., Шалімова А.С.

*Українська інженерно-педагогічна академія
Харківський національний медичний університет*

Інформація про авторів:

Шалімова Ірина Миколаївна: ORCID 0000-0001-5537-4286; i-shalimova2010@yandex.ua; кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна.

Шалімова Анна Сергіївна: ORCID 0000-0002-1016-0740; annashalimova@yandex.ua; доктор медичних наук, доцент кафедри клінічної фармакології; Харківський національний медичний університет; пр. Науки, 4, м. Харків, 61022, Україна.

Стаття присвячена проблемі підвищення успішності професійної діяльності викладача ВНЗ. Успішність професійної діяльності (УПД) викладача вищого навчального закладу забезпечується, на нашу думку, функціонуванням таких педагогічних умов: постійним вдосконаленням професійної компетентності викладача вищого навчального закладу; створенням оптимальної педагогічної взаємодії на рівні викладач-студент та створенням різних типів ситуацій успіху.

В статті доведено, що реалізація зазначених педагогічних умов сприятиме розвитку мотиваційного, когнітивно-процесуального та рефлексивно-результативного компонентів УПД.

В статті зазначається, що впровадження вищезгаданих педагогічних умов призведе до позитивних змін в структурі особистості, а саме: розширення кола інтересів та зміни в системі потреб; актуалізації мотивів професійних досягнень; зростання потреб у самореалізації та саморозвитку; підвищення рівня професійної компетентності; вдосконалення вмінь та навичок; вдосконалення професійно значущих якостей.

У відповідності з вимогами організації і проведення експерименту було розроблено методику експериментальної роботи та встановлено основні шляхи її здійснення. Під час дослідно-експериментальної роботи використовувалися: рейтингова оцінка студентів з метою виявлення тих професійно-педагогічних умінь, індивідуальних якостей, які вони вважають значущими для викладача; колегіальна оцінка, тобто оцінка викладачів викладачами з метою виявлення якостей, які є для них найбільш важливими; самооцінка викладачем власної педагогічної діяльності.

Ключові слова: викладач ВНЗ, успішна професійна діяльність, педагогічні умови, професійна компетентність.

Шалімова І.М., Шалімова А.С. «Педагогические условия успешности профессиональной деятельности преподавателя вуза»

Статья посвящена проблеме повышения успешности профессиональной деятельности преподавателя вуза. Успешность профессиональной деятельности (УПД) преподавателя высшего учебного заведения обеспечивается, по нашему мнению, функционированием таких педагогических условий: постоянным совершенствованием профессиональной компетентности преподавателя высшего учебного заведения; созданием оптимальной педагогического взаимодействия на уровне преподаватель-студент и созданием различных типов ситуаций успеха.

В статье доказано, что реализация указанных педагогических условий будет способствовать развитию мотивационного, когнитивно-процессуального и рефлексивно-результативного компонентов УПД.

В статті відзначається, що впровадження вищеуказаних педагогічних умов приведе до позитивних змін у структурі особистості, а саме: розширення кола інтересів та змін у системі потребностей; актуалізації мотивів професійних досягнень; зростання потребностей у самореалізації та саморозвитку; підвищення рівня професійної компетентності; вдосконалення навичок та звичок; вдосконалення професійно значимих якостей.

Відповідно до вимог організації та проведення експерименту була розроблена методика експериментальної роботи та встановлено основні шляхи її виконання. Під час експериментальної роботи використовувалися: рейтингова оцінка студентів з метою виявлення професійно-педагогічних навичок, індивідуальних якостей, які вони вважають важливими для викладача; колегіальна оцінка, тобто оцінка викладачів викладачами з метою виявлення якостей, які є для них найбільш важливими; самооцінка викладачем власної педагогічної діяльності.

Ключові слова: викладач університету, успішна професійна діяльність, педагогічні умови, професійна компетентність.

Shalimova I. M., Shalimova A.S. «Pedagogical conditions of success of professional activity of high school teacher»

The article discusses the increasing success of professional work of the university teacher. In our opinion, the success of professional activity (SPA) of high school teacher is provided the functioning of the pedagogical conditions: the constant improvement of professional competence of high school teacher; the creation of the optimal pedagogical interaction at «teacher-student» level and the creation of different types of successful situations.

It is proved that the implementation of specified pedagogical conditions will contribute to the development of motivational, cognitive-procedural and reflexive-efficient components of SPA.

The article notes that the implementation of specified pedagogical conditions will lead to positive changes in the structure of personality: expansion of the range of interests and changes in the system requirements; actualization motives of professional achievements; increased demand of self-realization and self-development; raising the level of professional competence; improvement of skills; improvement of professionally significant qualities.

In accordance with the requirements of the organization and conduct experimental procedure experimental work was designed and installed the main ways of its implementation. During the experimental work were used: the rating score of students in order to identify professional and pedagogical skills, personal qualities that they think as important for the teacher; peer review, i.e. evaluation of teachers by teachers to identify the qualities that are most important to them; self-teacher own teaching activities.

Keywords: high school teacher, successful professional activity, pedagogical conditions, professional competence.

Постановка проблеми. Реформування системи вищої освіти передбачає якісні зміни стратегічних принципів навчання, перехід до нових пріоритетних цілей та завдань вищої школи, посилення інноваційних процесів у вищих навчальних закладах. Але які б модернізації не відбувалися в сучасній вищій школі, усі вони пов'язані з особливостями особистості викладача, педагога і вченого, людини, яка має адекватне філософське уявлення про важливі проблеми сучасності. Творчий потенціал викладача вищого навчального закладу, його інтелект повинні використовуватися суспільством у повній мірі.

Умовою виховання творчо-інтелектуальної особистості студента є, насамперед, високий рівень творчого потенціалу самого викладача. Проте, багато педагогів слабко орієнтовані на створення умов, що сприяють самовдосконаленню як особистості студента, так і своєї власної. Сучасна вища школа опинилася в суперечливому положенні: з одного боку, вона зумовлює науково-технічний прогрес, а, з іншого, - всередині самого освітнього

процесу чітко виявляється тенденція стабільності, незмінності, внутрішній опір інноваційним явищам в освітній галузі.

Професійно-педагогічна підготовка викладачів, яка відповідає вимогам навчання і виховання студентів у межах традиційної освітньої парадигми, в нових умовах є малоефективною, недостатньою для саморозвитку майбутніх фахівців у професійно-творчому плані. У зв'язку з цим особливо актуальним є питання підготовки сучасних викладачів для вищої школи України (у першу чергу молодих кадрів), здатних забезпечувати розробку і реалізацію нових педагогічних технологій.

На жаль, обговорення проблем вищої освіти, що розгортаються в даний час, практично не вирішують їх в контексті індивідуальності викладача; ті інновації, які вводяться, слабко пов'язані з реальною програмою саморозвитку педагога та успішністю його професійної діяльності.

На теперішній час практично відсутні наукові дослідження, присвячені вивченню успішності професійної діяльності викладача, немає цілісної концепції його розвитку, що негативно позначається на становленні розвитку теорії педагогіки вищої школи та на ефективності результатів професійної діяльності самого викладача, який не може максимально використовувати свій потенціал і ресурси середовища вищого навчального закладу.

Тому і виникають у вищій школі суперечності між потребами суспільства в інтелектуально розвинених і відповідальних фахівцях, здатних конструктивно, творчо працювати та успішно самореалізуватися в швидкозмінних соціально-економічних умовах, та труднощами в підготовці фахівців нової формації.

Розв'язання цих суперечностей породжує цілий комплекс проблем, зокрема:

- підвищення ефективності психолого-педагогічної підготовки викладача ВНЗ, здатного до оптимального використання своїх індивідуальних особливостей для досягнення найкращих результатів в навчально-виховній діяльності;
- забезпечення можливості додаткової професійної освіти для розвитку індивідуальності викладача й досягнення успіху в професійній діяльності;
- обґрунтування педагогічних умов ефективності та успішності професійної діяльності викладача вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки інтенсивно розробляються питання самовизначення особистості в професійній діяльності (Л.Анциферова, В.Байметов, С.Васильківська, І.Ісаєв, А.Капустіна, Є.Климов, І.Кобиляцький, Т.Кудрявцев, А.Кузнєцова, А.Маркова, О.Осницький, Н.Пряжников, Є.Рогов, В.Сластьонін, М.Фібула, І.Чернокозов, М.Ярмаченко та ін). Теорія професійного становлення досліджується також зарубіжними вченими (Д.Джордан, Д.Крайт, Д.С'юпер, Л.Тайлер, Д.Тидеман), серед яких провідне місце належить Д.С'юперу, тому що саме ним розробляються ідеї, що порушують різні аспекти теорії самовираження й індивідуальності. Праці цих авторів, як і психолого-педагогічні дослідження О.Андрос, В.Білоуса, Є.Голубєва, М.Д'яченка, Н.Ерастова, І.Кобиляцького, О.Конопкіна, А.Лібіна, В.Люкіна, В.Мерліна, В.Небиліцина, В.Русалова, Б.Тєплова, П.Токарева, В.Шадрикова, В.Шлікова дозволяють говорити про необхідність вивчення основ індивідуально-психологічних якостей викладача ВНЗ та врахування їх при виборі оптимальних способів дій у професійно-педагогічній діяльності. Питанням зміни організації навчально-виховного процесу у вищій школі, розробкам нових технологій навчання і виховання, побудові науково обґрунтованої моделі особистості фахівця присвячені праці Б.Вєргасова, В.Андрєєва, О.Анісімова, Є.Бєлозерцева, Б.Бєнедиктова, С.Годника, Л.Грановської, О.Дубасєнок, М.Д'яченко, В.Єгорова, А.Єрьомкіна, Б.Житника, В.Загвєздинського, С.Зинов'єва, Н.Кузьміної, М.Лєвіної, А.Маркової, А.Мищенко, Н.Нєчаєва, О.Окомкова, Ю.Орлова, Л.Подимової, Є.Силєєвої, М.Сметанського, В.Сластьоніна, С.Смирнова, Є.Шиянова, Ф.Янушкевича та ін.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка психолого-педагогічних умов, що дозволять суттєво підвищити ефективність професійної діяльності викладача ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. В умовах гуманізації, гуманітаризації змісту та технологій освіти, демократизації вищих навчальних закладів, орієнтації на розвиток особистості студента особливого значення набувають питання вдосконалення професійної педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу. А тому давно назріла необхідність дослідити умови успішності професійної діяльності викладача, оскільки в сучасних умовах саме йому вирішувати нові завдання з формування особистості майбутнього фахівця.

Успішність викладача та викладацький успіх - поняття різні й не є синонімами. Успішність викладача складається не тільки із його зусиль, в ній концентруються зусилля всіх учасників навчально-виховного процесу; вона залежить від сукупності об'єктивних та суб'єктивних обставин. Успішність є поняттям професійним, а успіх - особистісним, опорним елементом успішності [10].

Успішність у будь-якій професійній діяльності припускає досягнення визначеної мети, осмислення і створення умов, що сприяють її досягненню. На відміну від причини, яка породжує те або інше явище, умова складає середовище, обставини, в яких вона виникає, існує і розвивається. Умова – це не тільки те, що впливає на речі, але й те, без чого не може бути речі як такої, що служить передумовою, основою її виникнення [11, 12].

Таким чином, в межах нашого дослідження поняття «умова» ми розуміємо як:

- середовище, обставини, в яких забезпечується ефективність організації навчальної діяльності;
- обов'язкове виконання, використання певних педагогічних способів, засобів для створення певного середовища, обстановки, в яких можлива організація відповідних видів діяльності, зокрема, навчальної діяльності.

Педагогіка вищої школи педагогічними умовами вважає сукупність заходів (способів, засобів), які забезпечують досягнення студентами та викладачами певного рівня діяльності. До педагогічних відносимо ті умови, які свідомо створюються в навчальному процесі й які повинні забезпечувати найбільш ефективне формування й перебіг необхідного процесу (діяльності). Чим краще підготовлені та реалізовані умови, тим на більш вагомій результаті можна очікувати, тим вірогідніше виникнення успішної професійної діяльності викладача. Для визначення педагогічних умов, які сприяють формуванню УПД викладача, нами було визначено такі шляхи:

- виявлення сутності успішності діяльності викладача;
- характеристика УПД викладача;
- виявлення специфіки діяльності викладача у вищому навчальному закладі.

На основі аналізу наукової літератури нами доведено, що успішність професійної діяльності викладача є складним психолого-педагогічним утворенням на засадах стійких мотивів, системи професійних знань, професійно-педагогічних умінь і самооцінки, що забезпечує йому успіх, тобто досягнення поставленої мети і позитивних результатів діяльності [2, 8].

Успішність професійної діяльності (УПД) викладача пов'язана з усіма сферами особистості та є показником його професійного становлення. Вона має власну структуру і включає: мотиваційний, когнітивно-процесуальний та рефлексивно-результативний компоненти [3].

Критерієм розвитку мотиваційного компоненту УПД є стійкий інтерес викладача до навчального процесу та професійної діяльності.

Сформованість когнітивно-процесуального компоненту УПД залежить від рівня сформованості знань викладача, тому що успішність виконання будь-якої діяльності вимагає певного фонду знань у відповідній галузі. Діяльність викладача ВНЗ спирається на складні синтетики знань з різних галузей науки, а накопичені знання втілюються викладачем у навчальне завдання, що є функціональною одиницею педагогічної діяльності викладача.

Критерієм рефлексивно-результативного компоненту УПД є самооцінка викладача..

Розпочинаючи експериментальну роботу, ми припустили, що оптимальне досягнення успішної професійної діяльності (УПД) викладача можливе якщо: викладач і студент будуть знаходитися в одному вимірі, тобто розвивати індивідуальність студента неможливо без розвитку індивідуальності самого викладача, що безпосередньо впливає на формування відношення студентів як до майбутньої діяльності, так і до навчальної діяльності.

Успішності професійної діяльності викладача сприяє організація самого навчального процесу у ВНЗ на рівні міжособистісної взаємодії, коли викладач виступає у ролі партнера студента у сумісній творчості, мисленні, співпраці, які передбачають спільний пошук та відкриття наукових істин, особистих підходів до педагогічних проблем, встановлення гуманістичних стосунків між викладачем та студентом. Таким чином, ми одержуємо логічний ланцюжок: студент - УПД викладача - відношення студента до діяльності, тобто виходимо в поле опосередкованого індивідуального відношення студентів до професійної діяльності. Отже, ми маємо повну підставу розглядати успіх студентів як важливий чинник розвитку УПД викладача і стверджувати актуальність урахування їхніх поглядів для педагога в контексті визначення рівня розвитку того УПД, що є і необхідністю його зміни.

В педагогічній системі ВНЗ взаємини викладача і студента мають нелінійний характер. Викладач, генеруючи інформацію, є для студентів своєрідним каталізатором, передаючи не тільки знання, але і транслуючи їм свої індивідуальні якості, виражені, насамперед, у педагогічній діяльності. «Каталізуюча» функція педагога полягає в створенні таких умов для студентів, що дозволяють їм вийти на новий рівень самоорганізації і розвинути індивідуально-особистісні та професійно-значущі якості [1, 9]. Студенти можуть і повинні приймати участь у оцінюванні педагогічної діяльності викладачів, а тому в дослідженні ми приділили питанню рейтингової оцінки студентами викладача відповідну увагу на формуючому етапі експериментального дослідження. Оскільки ми намагалися дати більш об'єктивну оцінку професійній діяльності викладача ВНЗ, в дослідженні запропонували ще такий вид оцінювання праці викладача як колегіальна оцінка, яка є, на наш погляд, другим за значущістю джерелом оцінної інформації.

Метою діяльності кожного викладача є організація плідної взаємодії і співробітництва суб'єктів педагогічного процесу. Тому розгляд зворотного зв'язку у вигляді рефлексивних процесів дозволяє, на наш погляд, викладачу одержувати інформацію з боку студентів щодо ефективності своєї праці. У процесі взаємодії зі студентами педагог уявляє позицію студентів, щоб виявити не тільки їхні, але і свої індивідуальні особливості з точки зору результативності спільної діяльності.

Перші дані про особистість викладача та його місце у навчальному процесі були отримані в ході констатуючого експерименту. Ми встановили, що значна кількість викладачів не завжди може правильно пояснити педагогічну ситуацію і здійснити правильний вибір своєї поведінки в ній; часто відсутня логіка пояснення та моделювання педагогічного процесу, недостатньо розвинуті в них вміння аналізувати результати власної діяльності. Деякі викладачі утруднювалися оперативно і дієво переносити в конкретні педагогічні ситуації набуті психолого-педагогічні, методичні та спеціальні знання.

Програма експериментального дослідження включала:

- виявлення рівня сформованості професійної компетентності викладачів;
- вивчення позицій учасників освітнього процесу при взаємодії;
- вивчення характеру взаємодії суб'єктів освітнього процесу, його впливу на відношення студентів до їхньої професійної (навчальної) діяльності;
- виявлення ступеня впливу педагогічних умов на успішність професійної діяльності викладача.

У ході експериментального дослідження нами було зроблено припущення про те, що ефективність професійної діяльності викладача значно зростає, якщо він, усвідомлюючи значущість своєї діяльності, буде зацікавлений її процесом і результатами. Цього можна досягти за таких *педагогічних умов*: постійного вдосконалення професійної

компетентності; організації педагогічної взаємодії зі студентами та створення кожному студенту ситуації успіху.

В умовах гуманізації та демократизації вищої освіти, орієнтації на розвиток студента особливого значення набувають питання вдосконалення професійної компетентності викладача ВНЗ. В сучасній психології вона розуміється як найважливіша якість суб'єкта діяльності, головна складова частина професіоналізму [4, 5].

Повністю підтримуємо думку В.Лозової, яка стверджує, що компетентність викладача має "інтегративну природу, тому що її джерелом є різні сфери культури (духовної, громадської, соціальної, педагогічної, управлінської, правової, етичної, екологічної тощо), вона вимагає значного інтелектуального розвитку, і включає аналітичні, комунікативні, прогностичні та інші розумові процеси" [7, 8].

У ході аналізу теоретичних джерел та власної дослідно-експериментальної роботи нами обґрунтовано, що існують певні види професійної компетентності викладача (методологічна, дидактична, практично-діяльнісна та комунікативна), достатній рівень сформованості яких передбачає сформованість системи знань, умінь і якостей, які сприяють ефективній взаємодії з іншими суб'єктами навчально-виховного процесу та ефективному перебігу навчального процесу з рівня педагогічного впливу викладача на студентів на рівень особистісної взаємодії з ними, тобто перетворенням його в співробітництво викладача і студента, що є метою і результатом професійного становлення самого викладача.

У процесі реалізації першої педагогічної умови – постійного вдосконалення професійної компетентності викладача – ми проводили таку роботу:

- формували мотивацію до професійної діяльності (проводилися міні-конференції для викладачів «Задоволення своєю професією», для студентів «Задоволення навчанням», спільні (викладач-студент) дискусії «Як покращити процес навчання», консультації, конкурси та ін.;

- розробили програму науково-практичного семінару «Успішність професійної діяльності викладача в умовах демократизації та гуманізації вищої школи». Проведення семінару сприяло розвитку всіх компонентів УПД, а особливо, когнітивно-процесуального. Значну увагу приділили проблемі створення викладачем ситуації успіху кожному студенту;

- сприяли розвитку діагностичних, проєктувальних, конструктивних, організаційних та комунікативних умінь, професійно важливих якостей, вербальних та невербальних характеристик викладача у процесі ділових ігор, круглих столів, семінарів та ін.;

- враховуючи, що досягнення успіху має значення для будь-якої людини, прагнули показати кожному викладачеві, що його досягнення помітили та визнали як колеги, так і студенти. Для цього в конкретній формі (на основі створених самими викладачами індивідуальних прогностичних програм), представляли результати роботи кожного викладача, визначали зв'язок між результатом і очікуваними наслідками;

- в навчальному процесі з метою підвищення професійної компетентності використовували сучасні інноваційні технології (наприклад, було розглянуто комп'ютерну програму REWARD Intern@tive для навчання іноземній мові), обговорювали досвід своїх колег-викладачів по використанню нових модульних технологій;

- з метою постійного вдосконалення професійної компетентності викладача, особливу увагу приділяли поєднанню його педагогічної діяльності з науково-дослідною;

- проводилося анкетування студентів з метою виявлення тих професійно-педагогічних умінь та позитивних індивідуальних якостей у викладачів, які вони вважають значущими, а також яких слід позбутися, що стимулювало викладачів до самовдосконалення. Важливим джерелом оцінної інформації слугувала колегіальна оцінка успішності діяльності викладачів.

- У ході здійснення дослідно-експериментальної роботи нами обґрунтовано, що педагогічна взаємодія є важливою умовою, що забезпечує успішність діяльності викладача вищого навчального закладу. Доведено, що взаємодія відбувається на чотирьох рівнях:

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

опіки, наставництва, партнерства і співробітництва. Ми розглядаємо стратегію співробітництва як найбільш ефективну для створення викладачем кожному студенту ситуації успіху. Саме рівень співробітництва передбачав ті взаємозв'язки на рівні викладач-студент, які характеризуються розвиненістю, тобто викладачі прагнули перевести навчальний процес на рівень особистісної взаємодії зі студентами, до усвідомлення кожним своєї суб'єктної позиції в спільній діяльності, повне співпадання в сприйнятті прав та обов'язків, емоційної стабільності, глибини та дієвості інтересів, високий рівень самоорганізації викладача та студентів, активну змістовну взаємодію з викладачем та іншими студентами на всіх етапах навчальної діяльності.

У процесі реалізації другої педагогічної умови - організації педагогічної взаємодії та створення кожному студенту ситуації успіху – ми проводили таку роботу:

- застосування рольових ігор, самоаналіз, самоосвіта створювали підґрунтя для організації викладачем ситуацій успіху студентам;

- використання різних прийомів створення ситуації успіху за напрямками, пов'язаними зі структурними компонентами успішності професійної діяльності: *перший* був пов'язаний з мотиваційним компонентом УПД. Нами були використані соціально задані педагогічні завдання, необхідність розв'язання яких визначається процесами, що відбуваються в суспільстві, а також завдання комунікативно-контактного типу, що сприяли формуванню стратегії встановлення педагогічно-доцільних відносин із групою та окремими студентами, педагогічно-доцільних відносин усередині групи студентів. На рівні взаємодії «опіка» викладач пропонував студентам завдання-розминки з незвичайним змістом, практикував нетрадиційний початок заняття, спілкування – «прогладжування», переконання, прояв доброти та турботи. На рівні взаємодії «наставництво» викладач давав студентам завдання – «емоційне підкріплення», використовував прийом персональної винятковості, незвичайний початок заняття та ін. На рівні взаємодії «партнерство» викладачем активно використовувалися прийоми «контракти», «суперечки з педагогом» та ін. На рівні взаємодії «співробітництво» відбувалася «рада» викладача зі студентами з приводу організації своєї діяльності.

Другий напрямок був пов'язаний з когнітивно-процесуальним компонентом УПД. Ми використовували власне загальні завдання: освітні, виховні, розвивальні, що передбачали формування системи наукових знань; розвиток пізнавальних здібностей, інтересів, пам'яті, мислення, уяви; подолання відставання у знаннях; розвиток загальної культури; подолання негативних рис особистості. Крім того, використовували навчально-методичні завдання, а саме проєктувально-прогностичні, котрі вимагали від викладача формулювання педагогічних завдань на кожному рівні («образ мети»), конструктивно-методичні, котрі передбачали конструювання викладачем окремих елементів педагогічних систем цільового призначення (усний виклад, бесіда, інструктаж), проєктування програми своїх дій та дій студентів (пізнання, спілкування, поведінка), організаційно-мобілізуєчі, котрі були спрямовані на конструювання проєкту організації викладачем своєї педагогічної діяльності та діяльності студентів у навчальному процесі.

Третій напрямок був пов'язаний з рефлексивно-результативним компонентом УПД. Використовували навчально-методичні завдання, а саме діагностико-гносичні, що передбачали дослідження й оцінку викладачем навчального змісту матеріалу, що викладається, діяльності студентів, оцінку конкретної педагогічної ситуації, професійних особливостей викладача, його самооцінки, формулювання і розв'язання самоосвітніх завдань. На рівні взаємодії «опіка» були запропоновані викладачем завдання: «тихе опитування», «авансована оцінка», «відстрочена оцінка», фронтальне опитування без оцінок, метод хороших відповідей, відмовлення від негативних оцінок та ін. На рівні взаємодії «наставництво» викладач дозволяв відповіді з опорами, картками-консультаціями, вводив прийоми «авансування особистості», «прихованої допомоги», пропонував нетрадиційну перевірку домашнього завдання (кресворди, ребуси, вірші за темою), «вербальну орієнтацію», введення оцінки за творчий пошук та ін. На рівні взаємодії «партнерство» викладачем

проведено сприяння рецензуванню одногрупниками відповіді студентів, магнітофонне опитування, «суперечка» з педагогом та ін. На рівні взаємодії «співробітництво» відбувався взаємний діалог викладач-студент, співбесіда-опитування, дискусія та ін. Для більш успішної та результативної організації навчання студентами разом з викладачами було розроблено «Статут», який включав серію прав та обов'язків обох сторін. Важливим прийомом при організації діяльності для невпевнених та інертних студентів став захід «прихована допомога викладача», тобто непомітна підказка;

• оскільки поняття «успішна взаємодія» припускає, насамперед, сумісну працю не тільки в системі «викладач-студент», але й у системі «студент-студент», важливим моментом у діяльності педагога стало навчання студентів працювати разом .

Результати дослідно-експериментальної роботи підтвердили наш висновок про те, що організації успішної діяльності викладача ВНЗ сприяє організація самого навчального процесу у ВНЗ на рівні міжособистісної взаємодії, коли викладач виступає у ролі партнера студента у сумісній творчості, мисленні, співпраці, що передбачає спільний пошук та відкриття наукових істин, особистісних підходів до педагогічних проблем, встановленню гуманістичних стосунків між викладачем та студентом та високого рівня сформованості професійної компетентності у викладача ВНЗ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, виділені нами психолого-педагогічних умови дозволили суттєво підвищити ефективність професійної діяльності викладача ВНЗ.

Проведена нами експериментальна робота дозволила зробити висновки, що вказані заходи та прийоми позитивно впливали на викладачів з різним стажем роботи, але особливо цінною та доцільною вона виявилася для викладачів-початківців: 97% з них зазначили, що вагомо поліпшили систему професійно-педагогічних знань, відчули потребу в їх поповненні та розвитку особистісних якостей.

У процесі експериментального дослідження нами проводилося постійне спостереження за викладачами з метою встановлення динаміки УПД. Встановлено, що визначені педагогічні умови суттєво вплинули на сформованість структурних компонентів УПД . У 64,2% викладачам експериментальної групи сформувалися стійкий інтерес до занять, впевненість у своїх діях, змінився рівень взаємодії (майже у всіх викладачів став переважати рівень взаємодії «співробітництво»), взаємовідвідування занять стали більш критичними, змінився характер їх аналізу (від загального – до конкретного) та самоаналізу (він став потребою). У 56,7% викладачів зафіксовано творчий рівень сформованості професійно-педагогічних умінь, розвиток таких індивідуальних якостей як вимогливість до себе, принциповість, терпіння, ерудованість, творче відношення до роботи та ін. У викладачів-початківців зникла скучність у процесі спілкування зі студентами, з'явилась доброзичливість і толерантність, повага до кожного студента, зріс рівень мовленнєвої культури, вербального та невербального спілкуванню.

Викладач, вдосконалюючись сам, вдосконалює студентів. Показники в експериментальній групі студентів теж суттєво зросли. Так, 62,4% студентів експериментальної групи мають повні й 51,1% – глибокі знання з предметів (відповідно, 34,4%, 36,1% у контрольній групі), у 47,9% студентів (проти 24,2% у контрольній групі) сформовані уміння творчого рівня; 47,3% студентів (проти 16,3% у контрольній групі) постійно здійснюють самооцінку власної діяльності.

Таким чином, результати експериментальної роботи підтвердили робочу гіпотезу дослідження і сприяли вирішенню всіх завдань дослідження.

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава, 1992. – С. 56-58.
2. Гринева В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В. М. Гринева. – Харків, 1998. – 300 с.
3. Житник Б. О. Актуалізація особистісно-орієнтованого навчання: методологічний аспект / Б. О. Житник. – Харків : Торсінг, 2001. – 70 с.

4. Коновалова В. Б. Деякі аспекти системи професійної підготовки фахівця – викладача вищого навчального закладу / В. Б. Коновалова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. – Харків : ХХІІІ, 2001. – С. 38-42.

5. Кайлюк С. М. Психологія управління : навч. посіб. / С. М. Кайлюк, Г. Г. Фесенко. – вид. 2-е, виправл. й доповн. – Харків : ХНАМГ, 2012. – 202 с.

6. Коновалова В. Б. Чинники успішності професійної діяльності викладача вищого навчального закладу / В. Б. Коновалова // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Харків. держ. пед. ун-т. – Харків, 2001. – С.49-54.

7. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів освіти / В. І. Лозова // Педагогічна підготовка викладачів ВНЗ : матеріали міжвузів. наук.-практ. конф. – Харків : ОВС, 2002. – 164 с.

8. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків : ОВС, 2002. – 400 с.

9. Стернберг Р. Культура освіти / Р. Стернберг // Гарвард Юніверсіті Пресс, 1996. – С. 12-17.

10. Тимошко Г. Управління розвитком організаційної культури педагогічного колективу знз Г. Тимошко // *The Theory and Methods of Educational Management*. – 2015. – № 16 ; Edition 2.

11. Kegel C. The Distinguished Teacher / C. Kegel // *Improving College and University Teachers*. – 1994. – № 12. – P. 102-104.

12. Shulman L. S. Teaching as Community Property: Putting an End to Pedagogical Solitude [Електронний ресурс] / L. S. Shulman. – Режим доступу : <http://www.iub.edu/~tchsotl/part4/shulman%20community%20property.pdf>.

References

1. Vashchenko, H 1992, *Vykhovnyi ideal*, Poltava, pp. 56-58.

2. Hryneva, VM 1998, *Formuvannia pedahohichnoi kultury maibutnoho vchytelia (teoretychnyi ta metodychnyi aspekty)*, Kharkiv.

3. Zhytnyk, BO 2001, *Aktualizatsiia osobystisno-orientovanoho navchannia: metodolohichniy aspekt*, Torsinh, Kharkiv.

4. Konovalova, VB 2001, 'Deiaki aspekty systemy profesiinoi pidhotovky fakhivtsia – vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu', *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, KhKhPI, Kharkiv .

5. Kailiuk, IeM & Fesenko, HH 2012, *Psykholohiia upravlinnia*, 2nd edn, KhNAMH, Kharkiv.

6/ 6. Konovalova, VB 2001, 'Chynnyky uspishnosti profesiinoi diialnosti vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu', *Pedahohika ta psykholohiia*, Vydavnytstvo Kharkivskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu, Kharkiv, pp.49-54.

7. Lozova, VI 2002, 'Formuvannia pedahohichnoi kompetentnosti vykladachiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv osvity', *Pedahohichna pidhotovka vykladachiv VNZ*, OVS, Kharkiv.

8. Lozova, VI & Trotsko, HV 2002, *Teoretychni osnovy vykhovannia i navchannia*, OVS, Kharkiv.

9. Sternberh, R 1996, *Kultura osvity*, Harvard Yuniversiti Press, pp. 12-17.

10. Tymoshko, H 2015, 'Upravlinnia rozvytkom orhanizatsiinoi kultury pedahohichnoho kolektyvu znz', *The Theory and Methods of Educational Management*, no 16.

11. Kegel, C 1994, 'The Distinguished Teacher', *Improving College and University Teachers*, no 12, pp. 102-104.

12. Shulman, LS, Teaching as Community Property: Putting an End to Pedagogical Solitude, <<http://www.iub.edu/~tchsotl/part4/shulman%20community%20property.pdf>>.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2016р.